

KONCEPCIJSKO-DOKTRINARNI STAVOVI I PRINCIPI RATNE VEŠTINE

Na stranicama »Vojnog dela« još pre 20 godina vođena je rasprava o principima ili načelima ratne veštine.¹ Danas je teorija o principima ratne veštine postala ponovno aktuelna, i to ne samo sa stanovišta uopštavanja ratne prakse već, pre svega, radi što potpunijeg rasvetljavanja teorije i prakse opštenarodnog odbrambenog rata. Postoji, naime, potreba da se i pojmovno i suštinski ponovno razgraniči odnos prema nekim kategorijama koje u našim vojnoteorijskim radovima označavamo izrazima »stavovi« i »principi«. Ovo utoliko pre što se *principi ratne veštine* često poistovećuju sa *stavovima koncepcije* i *doktrine* i obrnuto, a pri tom se najčešće razmatraju kao principi strategije (ili strategije oružane borbe), što je, svakako, uži pojam. Zbog teškoća u razlikovanju koncepcijskih od doktrinarnih stavova sve češće se upotrebljava izraz koncepcijsko-doktrinarni stavovi, a nije redak slučaj da se pod koncepcijskim podrazumevaju i doktrinarni stavovi, i obratno.

Razjašnjavanje pojmova i termina, koji se najčešće upotrebljavaju u našoj vojnoj teoriji, višestruko je značajno ne samo za dalju razradu doktrine i strategije oružane borbe već i praktičnu akciju. Pre svega, definisanje pojmova je jedna od elementarnih pretpostavki sporazumevanja, i u meri u kojoj preciznije utvrdimo šta svaki pojam znači i obuhvata, mogućnosti komunikacije biće lakše. S druge strane, ne treba gubiti iz vida činjenicu da je utvrđivanje pojmova i termina gotovo uvek i stvar konvencije (dogovora), te da je rasprava o tome najčešće bespredmetna. Ipak, ako ih ne bismo jasno utvrđivali, teško da bismo mogli razvijati jedinstven sistem pogleda na teoriju i praksu vođenja oružane borbe u svim njenim razmerama — strategijskim, operativnim i taktičkim.

¹ Princip znači: rukovodeća ideja, osnovno pravilo ponašanja, načelo, osnova itd. Veliki rječnik stranih riječi, Zora, Zagreb, 1968. god.

Pojava dilema oko tumačenja kategorije »konceptijski« i »doktrinarni« stavovi i »principi ratne veštine« nije slučajna, već je rezultat konstantnog razvoja naše vojne misli. Izrazi »principi« i »stavovi«, kao što je poznato, predstavljaju polazne i rukovodeće osnove svake, pa i vojne, teorijske i praktične delatnosti. »Genetički uzev, u krajnjoj liniji, principi nisu primarni stavovi, već su izvedeni iz zakona prirode, društva i saznanja.«² To isto važi i za stavove, jer su i oni proizvod naučno zasnovanog saznanja. Međutim, termin »princip« upotrebljava se pretežno u smislu saznanja u različitim oblastima ljudske delatnosti³ i u tom značenju izražava opštu rukovodeću ideju svake, pa i vojne, delatnosti, dok se nasuprot tome termin »stav« (konceptijski, doktrinarni) upotrebljava u smislu konkretnijeg usmeravanja i određivanja prakse u datim društveno-političkim, materijalnim, istorijskim i drugim uslovima. Uprošćeno govoreći, principi su pretežno teorijska, a stavovi — teorijsko-normativna kategorija, a njihov uzajamni odnos i uticaj na vojnu delatnost ispoljavaju se u jedinstvu protivrečnosti. Smisao jedinstva je u tome što su i »principi« i »stavovi« proizvod naučno zasnovanog saznanja o istoj društvenoj pojavi, odnosno o ratu i oružanoj borbi, dok se protivrečnost ogleda u neminovnosti izvesnog (tolerantnog) raskoraka između opštih rukovodećih ideja u sferi teorijskog saznanja i objektivnih uslova, potreba i ograničenja u oblasti praktične delatnosti.

Principi naše ratne veštine ne mogu, prema tome, da budu plod nekog univerzalnog i apstraktnog saznanja. Oni predstavljaju samo polazne i rukovodeće osnove za konkretnu teorijsku i praktičnu delatnost u oblasti priprema našeg društva i oružanih snaga za vođenje opštenarodnog odbrambenog rata u datim društveno-istorijskim uslovima i u tom smislu utiču ne samo na formulisanje konceptijsko-doktrinarnih stavova već od njih neposredno i zavise. Tako shvaćeni, konceptijsko-doktrinarni stavovi i principi su i međusobno uslovljeni. Kao polazne i rukovodeće osnovne vojne teorijske i praktične delatnosti oni se prožimaju i uzajamno utiču na izgradnju teorije i prakse strategije opštenarodne odbrane i oružane borbe.⁴ Postoji, naravno, i obratan uticaj saznanja u oblasti teorije na osavremenjavanje konceptijsko-doktrinarnih stavova i principa ratne veštine (strategije, operatike i taktike).

² A. Stojković, *Opšti uvod u metodologiju vojnonaučnog rada*, VVA, 1971. god.

³ Isto.

⁴ Umesto pojma »vojna strategija« sve češće se upotrebljava termin »strategija oružane borbe«, što je isto.

Pojmovi »konceptcija opštenarodne odbrane« i »doktrina opštenarodne odbrane« u našoj vojnoj teoriji su posebno definisani. Analogno tome, izrazi konceptcija i doktrina imaju »svoje« stavove, koje treba razlikovati. Međutim, to nije tako jednostavno kako izgleda na prvi pogled.

Iako je odvojeno definisanje pojmova »konceptcija opštenarodne odbrane« i »doktrina opštenarodne odbrane« moguće i u osnovi prihvatljivo, oko toga postoje mnogi nesporazumi i neslaganja. Naime, postoji uverenje da iz pojma »doktrina opštenarodne odbrane« ne bi trebalo izdvajati idejno-politički sadržaj (ili filozofsko-političku osnovu) definišući ga kao »konceptciju opštenarodne odbrane«, jer je takvo izdvajanje i teorijski i praktično neopravdano. Terminom »konceptcija« označavamo obično neku zamisao, glavnu misao, prvobitnu predodžbu ili način razmatranja nekih pojava.⁵ Doktrina je, međutim, skup sistematski sređenih i naučno zasnovanih stavova o nekom području društvene aktivnosti kome daje svoj pravac. To ne treba mešati sa pojmom doktrine u nauci, kojom se označava teorija ili skup mišljenja jedne filozofske škole. U tom smislu svaka nauka, pa i vojna, ima svoju doktrinu. Kada je, međutim, reč o doktrini opštenarodne odbrane, pa i vojnoj doktrini, treba imati u vidu da je i ona nastala na osnovu neke »zamisli« ili »prvobitne predodžbe« njenih stvaralaca u određenim društveno-političkim uslovima i na određenoj etapi razvitka društveno-ekonomskih odnosa. Tu zamisao, koju nazivamo konceptijom, sadrži i doktrina opštenarodne odbrane. Ona je, u celini, prožeta tom prvobitnom predodžbom, određenim shvatanjem ili načinom razmatranja neke pojave. U govoru povodom završetka manevra »Sloboda-1971« drug Tito je objasnio taj odnos sledećom rečenicom: »Naša konceptcija opštenarodne odbrane postala je već opštenarodna doktrina, tj. svijest i praksa miliona ljudi«.⁶

Sve nas to opravdano dovodi do zaključka da doktrina opštenarodne odbrane, teorijski uzev, ima svoju društveno-političku i vojno-tehničku i tehnološku osnovu, te da nije neophodno posebno izdvajanje pojma konceptcije, jer je on već sadržan u pojmu doktrine opštenarodne odbrane. Pojam doktrine opštenarodne odbrane, a analogno tome i pojam vojne doktrine, ne može se zato svesti samo na vojno-tehnološku osnovu, jer bismo na taj način zanemarili društvenu suštinu vojne delatnosti. Otuda razjašnjavanje pojma doktrine opštena-

⁵ *Veliki rječnik stranih riječi*, Zora, Zagreb, 1968.

⁶ *Narodna armija*, 15. oktobar 1971. godine.

rodne odbrane ima veliki metodološki značaj i za vojnu teoriju i za praksu. Pod tim pojmom podrazumevamo sistem naučno zasnovanih i usvojenih stavova i pogleda na karakter i osobenosti zadataka koji stoje pred društvom (državom) u vezi s njegovom odbranom od svih oblika spoljne pretnje i oružanog ugrožavanja, a na temelju tih zadataka ostvaruje se i odgovarajuća priprema zemlje i oružanih snaga za rat.

Doktrinu opštenarodne odbrane formuliše političko i vojno rukovodstvo. Ona treba da odražava društveno-političke, klasne, ekonomske, geografske, istorijske i druge osobenosti našeg društva, i izraz je njegove unutrašnje i spoljne politike. Kroz doktrinu opštenarodne odbrane i na njoj zasnovane vojne doktrine u praksi se realizuje vojna politika društva (države), što znači da politika ima dominantan uticaj na izgradnju doktrine opštenarodne odbrane. Doktrina, međutim, kao relativno samostalna kategorija i sama vrši povratni uticaj na politiku društva, posebno na problem što efikasnije odbrane od eventualnog oružanog ugrožavanja. U vezi s tim, na Trećoj sednici konferencije SK u JNA izrečena je i sledeća misao: »... kada je reč o stavovima koji znače koncepciju, mislim da se može reći da koncepcija predstavlja idejno-političku platformu za organizovanje jedinstvenog sistema opštenarodne odbrane, da je ona sastavni deo ideologije i politike samoupravnog društva u Jugoslaviji. U vezi s tim, mislim da primenu koncepcije treba shvatiti, pre svega, kao organizovanje jedinstvenog sistema opštenarodne odbrane na osnovama koncepcije, kao razradu vojne doktrine na osnovama koncepcije, kao pronalaženje rešenja za sva bitna pitanja koja opredeljuju razvoj oružanih snaga i pripremu društva za odbranu u duhu i na osnovama koncepcije«.⁷

Prema ovom stanovištu, koncepcija opštenarodne odbrane je celovit i jedinstven izraz vojne politike. To se, međutim, može reći i za doktrinu opštenarodne odbrane, jer je i ona celovit i jedinstven izraz vojne politike društva. Ostaje nam, dakle, da se opredelimo ili za pojam koncepcije ili za pojam doktrine opštenarodne odbrane ili, pak, da ostanemo pri oba pojma s tim da ih pokušamo izdiferencirati. Jasno je da svaka od ove tri alternative zahteva razjašnjavanje i drugih kategorija i pojmova vezanih za vojnu delatnost u društvu, kao što su: strategija opštenarodne odbrane (opštenarodnog odbrambenog rata), vojna doktrina, vojna strategija (strategija oružane borbe). Problem se, verovatno, najbolje može da sagleda ako pokušamo da posebno definišemo i izdvojimo koncepcijske i doktrinarnе stavove.

⁷ Đuro Lončarević, *Vojno delo* br. 1/72.

Članak, međutim, nema pretenzija da izdvoji i definiše *sve* najbitnije stavove koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane, već da ukaže samo na problem njihovog razlikovanja kroz nabrananje nekih uzoraka.

Koncepcijske stavove mogli bismo definisati kao najopštije idejne poglede na sistem priprema i način odbrane naše samoupravne socijalističke zajednice. Ti pogledi su integralni deo ukupnih idejno-političkih pogleda na naš unutrašnji razvitak i odnose u međunarodnoj zajednici i u tom smislu imaju trajan karakter.

Najbitniji koncepcijski stavovi su poznati. Navešćemo samo neke: (1) opštenarodna odbrana je adekvatan izraz našeg društvenog sistema, ona je jedna od osnovnih funkcija samoupravnog društva; (2) odbrana zemlje je pravo i dužnost svih radnih ljudi, naroda i narodnosti naše društveno-političke zajednice; (3) opštenarodna odbrana je društvena delatnost u kojoj su nosioci priprema svi društveni faktori, svi subjekti društva — pri čemu je svaki od njih odgovoran za sopstvene pripreme i delovanje u ratnim uslovima; (4) naša zemlja se priprema da u slučaju agresije vodi isključivo odbrambeni rat u kome je glavni oblik otpora oružana borba; (5) u opštenarodnom ratu, oružanoj borbi i svim drugim oblicima otpora dominantnu ulogu ima čovek, njegova politička i vojnostručna pripremljenost, osposobljenost i spremnost da se bori za vlastite i zajedničke interese društva kome pripada; (6) pripreme za vođenje odbrambenog rata sračunate su na odvrćanje agresije, a ukoliko bi do nje došlo da osigurava uspešno suprotstavljanje agresiji u dugotrajnom ratu, do konačne pobede nad agresorom; (7) opredelili smo se za dva oblika organizovanja jedinstvenih oružanih snaga (Jugoslovensku narodnu armiju i teritorijalnu odbranu), koje su integralni deo društveno-političkog sistema, a način njihovog organizovanja, pripremanja, upotrebe i rukovođenja mora da odgovara tom sistemu; (8) u pripremama za opštenarodnu odbranu prvenstveno se oslanjamo na vlastite materijalno-tehničke mogućnosti; (9) sve progresivne zemlje, pokreti i snage koje se suprotstavljaju agresiji naš su potencijalni saveznik u ratu.

Polazeći od stavova koncepcije, smisao organizovanja opštenarodne odbrane je u tome da se sve ljudske, materijalne i moralne snage društva pravovremeno i najcelishodnije organizuju za uspešno vođenje opštenarodnog odbrambenog rata. To su, kao što se vidi, najopštiji idejno-politički pogledi na suštinu priprema i način vođenja rata naše samoupravne zajednice. Koncepcijski stavovi opredeljuju pravce rešavanja problema priprema i angažovanja našeg

društva za odbranu od eventualne agresije, ali ne daju konkretna rešenja. Upravo u tome i jeste razlika između stavova koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane.⁹

Doktrinarni stavovi predstavljaju bliža opredeljenja u odnosu na primeru bitnih stavova koncepcije u domenu konkretnih priprema i načina vođenja opštenarodnog odbrambenog rata i oružane borbe. U njima je više naglašena teorijsko-normativna strana i po pravilu su podložni češćim promenama u skladu s vlastitim i opštim društvenim i materijalno-tehničkim razvojem. Što je nivo niži — doktrinarni stavovi su u većem stepenu normativni.

Ilustracije radi, navodimo neke bitne stavove doktrine opštenarodne odbrane: (1) oružana borba u opštenarodnom odbrambenom ratu vodi se neprekidno na celom ratištu — u zahvatu fronta, na privremeno zaposednutoj teritoriji i u vlastitoj pozadini primenom najraznovrsnijih oblika borbenih dejstava; (2) organizacijom, priprema i načinom upotrebe oružanih snaga treba osigurati efikasno, aktivno i dugotrajno suprotstavljanje agresoru u težim uslovima agresije, a istovremeno i mogućnost brzog slamanja lokalne agresije sa ograničenim ciljevima; (3) pripreme zemlje i oružanih snaga za otpor eventualnoj agresiji imaju sve veći značaj; (4) sve mirnodopske pripreme zemlje i oružanih snaga treba da polaze od potrebe obezbeđenja od iznenadne agresije, uspešnog razvoja ratnih oružanih snaga i njihove upotrebe u odbrani zemlje; (5) upotreba naših oružanih snaga mora da se temelji na savremenim načelima ratne veštine, zasnovanim na vlastitim uslovima i iskustvima; (6) strategija oružane borbe je jedinstvena i univerzalna u pogledu rukovođenja i komandovanja u odnosu na sve vrste i uslove agresije i ceo tok rata; (7) primarni cilj svih borbenih i drugih aktivnosti na celoj teritoriji Jugoslavije jesu sve strukture agresora, posebno njegova živa sila; (8) odnos prema prostoru i strategijskim težištima treba da je dovoljno elastičan i sračunat na to da se, u skladu s tokom rata i odnosom snaga, što duže održi kompaktnost jednog dela naše teritorije; (9) naglašen je značaj priprema za odbranu gradova i naseljenih mesta, kao i urbanih celina uopšte; (10) za uspešno vođenje oružane borbe poseban značaj ima rešavanje problema protivvazdušne odbrane, protivoklopne i protivdesantne borbe itd.

Ovde su izneti samo neki doktrinarni stavovi koji se odnose na oružanu borbu. Osnovni (opšti) koncepcijski i doktrinarni stavovi,

⁹ Pod »doktrinom opštenarodne odbrane« podrazumevamo ratnu doktrinu. Vojna doktrina je zasebna kategorija i ona se bavi priprema i vođenjem oružane borbe — prvenstveno u odnosu na oružane snage.

koji opredeljuju naša gledanja na rat i probleme priprema društva za opštenarodnu odbranu na vojnom, društveno-političkom i ekonomskom planu, formulisani su u Smernicama za odbranu SFRJ od agresije, a opšti doktrinarni stavovi na strategijskom nivou razrađuju se i detaljišu u normativnim dokumentima Generalštaba, kao što su ratna služba (strategija oružane borbe), uputstvo za upotrebu strategijsko-operativnih grupacija, uputstvo o rukovođenju i komandovanju i sl. Međutim, postoje i operativna i taktička doktrina, koje, takođe, imaju svoje osnovne (rukovodeće) stavove i normativna dokumenta, odnosno pravila o upotrebi vidova, rodova, jedinica i službi za dejstva operativnog i taktičkog nivoa.

Kao što se vidi, nije jednostavno odrediti metodološki kriterij razlikovanja koncepcijskih i doktrinarnih stavova. Opšti kriterij za koncepcijske stavove je u društveno-političkom i idejno-klasnom prilazu u njihovom formulisanju, dok se kriterij za formulisanje doktrinarnih stavova prvenstveno zasniva na vojnotehnološkom ili vojnostručnom prilazu u rešavanju konkretnih problema priprema i načina vođenja rata i oružane borbe. Rešavanje dileme oko pojmova koncepcijskih i doktrinarnih stavova povezano je sa zadržavanjem kategorije »konceptija opštenarodne odbrane« i »doktrina opštenarodne odbrane«, što je u nas već odomaćeno. Ako se pri tome ostaje, moraju postojati i posebno definisani stavovi za obe kategorije. Pošto striktno razlikovanje koncepcijskih i doktrinarnih stavova očigledno nije moguće, najbolje bi, možda, bilo ako bismo usvojili jedinstven naziv »konceptijsko-doktrinarni stavovi«.

PRINCIPI RATNE VEŠTINE

Kao što je već rečeno, iako se radi o različitim pojmovima, doktrinarni stavovi i principi ratne veštine su međusobno uslovljeni. Naime, principi kao kategorija teorije ratne veštine i kao proizvod zakona oružane borbe zasnivaju se i na stavovima koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane, koji, kao što je poznato, opredeljuju način vođenja rata i oružane borbe u našim, konkretno određenim uslovima. S druge strane, principi ratne veštine kao sfera teorijskog saznanja i uopštavanja iskustava i prakse u jednoj specifičnoj oblasti društvene nadgradnje i sami povratno utiču na definisanje konceptijsko-doktrinarnih stavova u kojima su sasvim konkretno primenjeni, i to ne kao norme ponašanja, već kao rukovodstvo za praktičnu delatnost u oružanoj borbi.

Od Sun Cu Vua⁹ do danas u teoriji ratne veštine postoji tendencija da se ona sažme u sve manji broj nepromenljivih principa koji, tobože, postoje van vremena i prostora i koje upravo zbog njihove nepromenljivosti neki smatraju aksiomima. Pozitivističko gledanje na ratnu veštinu smatralo je, na primer, da u njenoj teoriji vladaju nepromenljivi principi. Ono nije povezivalo saznanja sa stvarnošću, već je metodima formalističke logike uopštavalo ljudsko mišljenje nezavisno od objektivne istine i suštine saznanja. Tako je, na primer, Klauzevic, unatoč u osnovi pravilnog metodološkog prilaza problemima rata, pretvorio u šablon metode Fridriha Velikog. U oceni njegovih pohoda iz 1760. on je isticao principe grupisanja, težišta i ekonomije snaga smatrajući ih sferom teorije, odnosno »duhovnim veštinama vojskovođe«.¹⁰ Slično postupa i Žomini s Napoleonovim metodama. Teoriju koju izvlači iz prakse proglašava definitivnom (u tome se ogleda njegov dogmatizam), a vrednost ratnih dejstava i ratnih kombinacija ocenjuje isključivo u odnosu na principe. Žomini je ustanovio da postoji samo jedan »osnovni princip svih vojnih kombinacija« i formulisao ga na sledeći način: »Sa što većom masom svojih snaga izvršiti kombinovani napor na rešavajućoj tački.« Zatim navodi 12 načina da se taj »osnovni princip« primeni: prvi preći u napad, postići iznenađenje, ne oklevati itd.¹¹ Žomini shematski izlaže principe koje je dovoljno primeniti da bi se postigla pobeda, apstrahujući pri tome raznovrsnost konkretnih uslova koje nameće ratna praksa.

Slično je postupio i Foš. I on je iz iskustava istorije izvukao principe ratne veštine, ostajući uglavnom u sferi apstraktnih kombinacija. Za razliku od Žominija, cilj njegovog razmatranja nije bio stvaranje gotovih shema po kojima bi se ratovalo, već analiziranje raznih mogućnosti iz kojih Foš izvlači tri principa (ekonomiju snaga, slobodu akcije, sigurnost) o kojima »ne može biti diskusije«.

Bilo je, međutim, vojnih teoretičara koji su negirali principe. Najpoznatiji među njima je francuski pisac Leval iz prve polovine 19. veka.¹² Polazeći od pravilne postavke da principi nisu apsolutni, on ide u drugu krajnost i potpuno ih negira. Prema njemu, Napoleonov princip »dejstva po spoljnim operacijskim pravcima« nije važio za sve bitke, pa zato i nije princip. Leval očito ne shvata principe kao rukovodstvo za akciju, koji u različitim ratnim situacijama po primaju sasvim konkretne oblike manifestacije.

⁹ *Veština ratovanja*, Beograd, 1952.

¹⁰ Klauzevic, *O ratu*, izdanje Vojnog dela, Beograd, 1951.

¹¹ Žomini, *Pregled ratne veštine*, izdanje Vojnog dela, Beograd, 1952.

¹² Leval, *Uvod u pozitivni deo strategije*.

Rasprava o principima ratne veštine nastavljena je, međutim, i posle drugog svetskog rata. U teoriji ratne veštine Sovjetske armije, na primer, vremenom je utvrđeno 11 ratnih načela: cilj, koncentracija, grupisanje, manevar, ofanzivnost, sadejstvo, iznenađenje, komandovanje, bezbednost, planiranje i poznavanje neprijatelja, od kojih su gotovo sva bila prihvaćena i u našoj teoriji. Strategija SAD, međutim, utvrdila je 9 ratnih principa: cilj, jednostavnost, jedinstvo komandovanja, ofanzivnost, manevar, masa, ekonomija snaga, iznenađenje, sigurnost.¹³ Ti principi su bili objašnjeni i u Ratnoj službi iz 1949. godine, ali im je vrednost zavisila samo od konkretnih uslova i oblika borbenih dejstava predviđenih ratnom službom. U armiji Velike Britanije bilo je formulisano, takođe, 10 principa: cilj, moral, ofanziva, sigurnost, iznenađenje, koncentracija snaga, ekonomija snaga, elastičnost, sadejstvo, administracija,¹⁴ a isti broj usvajaju i Francuzi, ali u nešto drukčijoj verziji — sloboda akcije, pokretljivost, inicijativa i psihološke pripreme. Za razliku od oficijelnih stavova, Lidel Hart formuliše samo 6 aksioma: izabrati pravac dejstva koji neprijatelj najmanje očekuje; eksploatisati pravac najmanjeg otpora; otpočeti operacije tako da se zatim mogu razviti u više pravaca; izrađivati elastične planove; ne napadati tamo gde neprijatelj može da se odbrani; nikad ne ponoviti napad koji nije uspeo.¹⁵

I u našoj vojnoj publicistici vođena je posle rata rasprava o principima ratne veštine,¹⁶ ali uglavnom o metodama pristupanja izučavanju principa i njihovog mesta u vojnoj teoriji i praksi.

Pojava nuklearnog oružja, koja je prouzrokovala revoluciju u vojnoj teoriji, usloвила je i neophodnost preispitivanja valjanosti mnogih »konvencionalnih« principa ratne veštine. Nastaje veliki broj novih principa, koji imaju vrednost ne samo za uslove nuklearnog već i konvencionalnog rata (na primer, principi eksploatacije učinaka nuklearnih udara, rastresitosti rasporeda, visoke borbene pokretljivosti, neprekidnosti dejstava i sl.), ali se uporedo s tim, sa izmenjenim sadržajem, i dalje zadržavaju mnogi »stari« principi: iznenađenje, ofanzivnost, manevar, sadejstvo, ekonomija snaga, jedinstvo komandovanja, jednostavnost i sl. Sažeti u jednoj ili nekoliko reči, principi ratne veštine nisu ni u sadašnjem, savremenom značenju bitno izmenili svoje glavno obeležje. Ostali su i dalje samo pojmovi za najrazličitije sadržaje, koji zavise od konkretne ratne prakse, odnosno načina njihove primene u objektivno određenim uslovima od-

¹³ F. H. Skelly, *The principles of War*, M. R., avgust 1949.

¹⁴ *Canadian Army Journal*, decembar 1947.

¹⁵ L. Hart, *Strategija posrednog prilaženja*, izd. VIZ, Beograd, 1952.

¹⁶ Vidi *Vojna dela*, br. 8/53, 6/54, 9 i 12/55.

nosa snaga, prostora i vremena. Zato oni i spadaju u sferu opštih saznanja u oblasti subjektivnog rukovođenja ratom i oružanom borbom. U određenim uslovima jedan princip može da se manifestuje kao funkcija drugog (slučaj sa principima »mase« i »ekonomije snaga«); princip ofanzivnosti, na primer, ne isključuje odbranu, princip sigurnosti — smelost i sl. Često se međusobno i isključuju. Kada su Nemci avgusta 1914. godine ostavili pred 1. ruskom armijom samo jednu oslabljenu konjičku diviziju da bi mogli što bolje da se koncentrišu protiv 2. ruske armije kod Tanenberga, očigledno su zanemarili princip sigurnosti u korist principa mase. U našem NOR-u, međutim, princip mase je najčešće bio zanemarivan kako bi se što potpunije izrazili principi aktivnosti, manevra i iznenađenja, što je bila prirodna rezultanta karaktera rata i usvojene strategije i taktike.

Za razliku od dogmatskog prilaženja teoriji ratne veštine, pa i njenim principima, dijalektički metod ne tretira principe kao sintetizovanu mudrost, već kao rukovodstvo za praktičnu delatnost u konkretnoj ratnoj praksi. Tako shvaćeni, principi se izводе iz zakona oružane borbe, konceptijsko-doktrinarnih stavova i objektivno datih uslova, a ispoljavaju se kroz međusobnu uslovljenost i relativnu samostalnost. Zakon je, pisao je Lenjin, isuviše uzak, nepotpun, približan i ne može da se apsolutno poklapa sa konkretnim oblicima svog ispoljavanja. Konkretan oblik, odnosno život, tek mu daje ono što je slučajno i pojedinačno u dijalektičkom jedinstvu s nužnim i opštim. Principi se, prema tome, ne podudaraju ni sa jednim konkretnim slučajem. Otuda njihova primena mora biti stvaralačka na svim nivoima oružane borbe (strategijskom, operativnom i taktičkom) u okviru posebnih zakona i pojedinačnih pojava. Jedinstvo opštih, posebnih i pojedinačnih principa i pojava ogleda se u samoj stvarnosti oružane borbe, kao i u njenom odrazu u svesti ljudi. To znači da i strategija i operatika i taktika imaju svoje rukovodeće principe za primenjivanje i vođenje borbe u tim razmerama. Iako im je osnova jedinstvena, oni se, ipak, ispoljavaju i relativno samostalno.

Kada je reč o relacijama i međusobnim odnosima između principa, teorije i prakse, polazna osnova se svodi, u suštini, na stav da principi ratne veštine ne mogu biti ishodište teorije ratne veštine, već, pre svega, njen rezultat. Operativna i taktička uputstva i pravila određuju, kao što je poznato, kako treba postupati u oružanoj borbi u najvećem broju slučajeva, ali ne mogu predvideti postupke u svakoj konkretnoj situaciji. Upravo tu se i javlja uzajamna veza između principa kao rukovodstva za akciju i doktrinarnih pravila ponašanja, pri čemu ovi prvi deluju stvaralački kao izraz subjektivnih sposobnosti čoveka da u borbi postupa shodno objektivnoj stvarnosti.

»Sloboda volje se i sastoji u vlasti nad nama samima i nad vanjskom prirodom, zasnovanoj na saznanju prirodne nužnosti. Otuda sloboda volje ne znači ništa drugo do sposobnost da možemo donositi odluke na osnovu poznavanja stvari.«¹⁷ U tom smislu i Mao Ce Tung govori o »gipkom primenjivanju principa kako to situacija zahteva«.¹⁸

Pošto se priroda i ljudsko društvo stalno menjaju, menjaju se i objektivni i subjektivni faktori i uslovi rata i oružane borbe u skladu sa zakonitostima njihovog razvoja — spoznatim ili ne, a samim tim menjaju se i principi ratne veštine. Zato principi nisu večni i nepromenljivi. Kako kaže F. Engels »principi su tačni samo utoliko ukoliko odgovaraju prirodi i istoriji.« To znači da su oni valjani samo kada predstavljaju saznanja zasnovana na naučnoj analizi istorijskog iskustva, objektivno datih uslova i predviđanja razvoja. »Ako ne postoje materijalni preduslovi, tada za razvitak vojne teorije nema nikavog značaja činjenica da je ova ili ona ideja stotinu puta ističana«.¹⁹ Kao što je već rečeno, vojna teorija razmatra, pre svega, opšte zakonitosti rata i oružane borbe, tj. one zakonitosti koje važe za svaki rat, ali uporedo istražuje i izučava i njihove unutrašnje zakonitosti, koje određuju osobenu sadržinu određenog oblika i vrste rata. To se čini uopštavanjem istorijskih iskustava i proučavanjem objektivnih faktora i uslova oružane borbe, pri čemu se izvdaja ono što je najopštije i zajedničko, pa, prema tome, i zakonito. Istine do kojih se tim putem dolazi su objektivne, a među njima spadaju i principi ratne veštine. Zajedno sa drugim saznanjima vojne teorije, oni su najopštiji putokaz u rešavanju konkretnih problema oružane borbe, a svi imaju logičko jedinstvo, jer su vezani za istu oblast ljudske delatnosti. S tim u vezi podsećamo i na jednu karakterističnu misao Mao Ce Tunga: »Revolucionarni rat — jedan revolucionarni klasni rat ili revolucionarni nacionalni rat — odlikuje se specifičnim uslovima i karakteristikama, pored opštih uslova i karakteristika koje postoje u ratu. Tako, pored zakona rata uopšte, za njega važe sopstveni specifični zakoni. Bez razumevanja ovih specifičnih uslova, karakteristika i zakona, ne može se upravljati jednim revolucionarnim ratom ili postići pobjeda u jednom takvom ratu. Zbog toga, mi moramo proučavati opšte zakone rata, kao i opšte zakone revolucionarnog rata i, najzad, mi moramo proučavati zakone revolucionarnog rata Kine.«²⁰

¹⁷ F. Engels, *Anti Dühring*, izdanje Naprijed, str. 117.

¹⁸ Mao Ce Tung, *Strategijski problemi kineskog revolucionarnog rata*, izdanje 1949. god.

¹⁹ E. A. Rjazin, *Uvod u istoriju ratne veštine*, Zbirka članaka iz strategije, VIZ, 1961. god.

²⁰ Mao Ce Tung, *Strategijski problemi kineskog revolucionarnog rata*.

Postavlja se pitanje: da li postoje zakoni oružane borbe, i ako postoje — koja su im osnovna obeležja? Na prvi deo pitanja potvrđan odgovor dala je gotovo sva vojna teorija, ukazujući, između ostalog, da se oružana borba razvija i da je uslovljena delovanjem objektivnih zakona, koje je potrebno spoznati da bi se uočili njeni rukovodeći principi. Najopštiji zakoni rata i oružane borbe, kao i u svim drugim društvenim pojavama, jesu osnovni dijalektički zakoni kretanja i razvitka prirode, društva i ljudskog mišljenja. Ovi zakoni su polazna osnova i za analizu stanja i kretanja u savremenim društvenim i međunarodnim odnosima, što znači da se ni pojava i suština rata i oružane borbe ne mogu posmatrati izolovano od stanja i pravca razvoja društvenih i međunarodnih odnosa u savremenom svetu. Sledeći taj metod i služeći se pretežno logičkim mišljenjem, pokušaćemo da ukažemo na neke zakonitosti savremenog, odnosno opštenarodnog odbrambenog rata.

(1) *Zavisnost konačnog ishoda rata od opšteg odnosa snaga.* Ovaj zakon je opšti, jer važi za svaki rat, ali je relevantan i za opštenarodni odbrambeni rat. U njemu se na poseban način odražava neophodnost maksimalnog angažovanja ljudskih, materijalnih, moralnih i svih drugih snaga i mogućnosti društva, a način angažovanja tih snaga i mogućnosti je osoben i to je upravo ono što je njegova posebnost. Ovaj zakon ukazuje i na neke principe ratne veštine: nužnost čuvanja sopstvenih snaga i maksimalnog nanošenja gubitaka neprijatelju; izbegavanje odsudnih frontalnih sudara s brojno i tehnički superiornijim neprijateljem; princip izbora težišta i sl.

(2) *Zavisnost mogućnosti otpočinjanja rata (agresije) na neku zemlju (pa i našu) od snaga i sposobnosti odvrćanja,* odnosno od opšte spremnosti društva i njegovih oružanih snaga da se efikasno odupru agresiji, da agresoru nametnu dugotrajan rat bez izgleda da ga okonča u svoju korist munjevitom akcijom itd. Ovaj zakon ističe poseban značaj priprema, koje moraju da budu sračunate na stvaranje uslova za vođenje dugotrajnog rata. Isto tako, on upućuje na razmišljanje o problemu unutrašnje i spoljne bezbednosti, posebno u pogledu suprotstavljanja različitim metodima »specijalnog rata«, pravovremenog otkrivanja i procenjivanja namera agresora i sl. Na toj osnovi moguće je formulisati i neke nove principe — priprema i bezbednosti.

(3) *Zavisnost mogućnosti izolovane lokalne agresije (intervencije) od sve veće političke, društvene i ekonomske povezanosti i međuzavisnosti savremenog sveta, zapravo od delovanja i uticaja progresivnih i miroljubivih snaga u svetu.* Poslednji sukob na Bliskom

istoku nedvosmisleno pokazuje da je u savremenim društveno-ekonomskim uslovima sve manje mogućna izolovana, lokalna agresija na neku zemlju. Njene posledice imaju ne samo regionalne već i šire svetske razmere, jer se odražavaju na ukupne odnose u međunarodnoj zajednici. Ova zakonitost ističe princip aktivnog savezništva sa svim zemljama, narodima, pokretima i snagama koje se bore protiv primene sile kao sredstva za rešavanje međunarodnih sporova.

(4) *Zavisnost toka i ishoda opštenarodnog odbrambenog rata od mogućnosti pretvaranja rata u dugotrajan i totalan rat uz masovno učešće svih naroda, narodnosti i građana SFRJ.* Ta zakonitost ističe, pored ostalih, i principe masovnog učešća stanovništva u oružanoj borbi i otporu, sveobuhvatnosti (totalnosti) i teritorijalnosti oružane borbe.

(5) *Zavisnost toka i ishoda opštenarodnog odbrambenog rata od odlučujuće uloge faktora ljudstvo, njegovih moralno-političkih svojstava, spremnosti i motivisanosti da se bori za svoje interese i interese društva kome pripada.*

(6) *Zavisnost korišćenja prostora i vremena od mogućnosti ljudstva i materijalno-tehničkog faktora.* Pored ostalog, iz ove zakonitosti proizlaze principi pokretljivosti, neprekidnosti i intenziteta borbenih dejstava.

(7) *Zavisnost maksimalnog angažovanja faktora ljudstvo u oružanoj borbi od oblika organizovanja oružanih snaga i načina njihove upotrebe.* Iz ove zakonitosti proizlazi princip univerzalnosti naše strategije oružane borbe, zatim princip nadmoćnosti i sl.

(8) *Zavisnost prednosti u masi i kvalitetu naoružavanja od načina upotrebe oružanih snaga, odnosno od izbora oblika i načina oružane borbe.* Ova zakonitost upućuje na principe izbora cilja, namećanja naših uslova oružane borbe, izbora težišta, izbegavanja frontalnih sudara i sl.

(9) *Zavisnost toka oružane borbe od uzajamne uslovljenosti i relativno samostalne funkcije odnosa snaga na strategijskom, operativnom i taktičkom nivou.* Odnos snaga nižeg nivoa odnosi se prema odnosu snaga višeg nivoa kao deo prema celini i obratno. Međutim, stvaranje taktičke premoći ne zavisi apsolutno od premoći u operativnim i strategijskim razmerama, iako na tu premoć povoljno utiče. Ova zakonitost ukazuje na značaj masovnih taktičkih dejstava, osobito u težim uslovima agresije kada je neophodno preoteti (izboriti) strategijsku inicijativu. Ona ističe princip ofanzivnosti, a isto tako i princip primene masovnih i aktivnih borbenih dejstava u taktičkim razmerama.

Jasno je da postoje i mnoge druge zakonitosti rata uopšte i oružane borbe posebno. Ovde je učinjen pokušaj da se ukaže na povezanost zakona i principa ratne veštine. Tim metodom dobijeni principi nalaze primenu u doktrini i praksi vođenja oružane borbe. Međutim, principi ratne veštine ne primenjuju se samo usvajanjem doktrinarnih stavova, već u velikoj meri i putem subjektivnih sposobnosti starešina koji rešavaju konkretne ratne i borbene zadatke. Naime, iako su principi ratne veštine »ugrađeni« u doktrinu, njihova konkretna primena je plod uticaja mnogobrojnih faktora i uslova oružane borbe. A to znači da se problemi konkretnih borbenih situacija ne mogu rešavati izborom principa, već izborom najcelishodnijih oblika i načina dejstva pri čemu se treba rukovoditi i principima ratne veštine.

Principi ratne veštine su deo najopštijih zakonitosti ratne prakse, primenjeni na sasvim konkretne uslove doktrine svake armije. Tako transformirani u doktrinarne stavove predstavljaju istovremeno i praktična uputstva za usvajanje jedinstvenih gledanja na probleme vođenja rata i jedinstveno prilaženje rešavanju borbenih zadataka. Ono što je doktrinom postavljeno načelno, u ratnoj praksi se realizuje kroz raznovrsne oblike pri čemu i veština ratovanja i uticaj okolnosti imaju veoma veliku ulogu. Prema tome, teorija o principima može biti korisna samo ako je vezana za ratnu praksu, zbog čega ih je nemoguće posmatrati izdvojeno i apstraktno. Složena i dinamična ratna stvarnost ne trpi dogmatska uopštavanja.

S druge strane, principe ne treba shvatiti kao početak vojne teorije i doktrine, niti oni mogu biti početna osnova za praktičnu delatnost. Oni prožimaju vojnu teoriju i doktrinu, nalaze mesto u svakom postupku, postavci strategije, operatike i taktike, u tretiranju vidova i oblika oružane borbe i borbenih dejstava, u organizacijskim oblicima oružanih snaga, jedinica, štabova, komandovanja i dr. Kroz sve to usvajaju se jedinstveni pogledi na principe. Oni se ne mogu naučiti i primenjivati kao nešto posebno, kao normativna teorija, već kao sastavni deo jedinstvene celine oružane borbe, odnosno veštine ratovanja.

Principi spadaju u sferu saznanja i deo su našeg logičkog mišljenja. Oni su istovremeno i principi ljudske delatnosti uopšte, njima se ljudi rukovode u svakoj, pa i u ratnoj praksi. Princip izražava jednu opštu zakonomernost koju su ljudi spoznali da bi, koristeći se njome, mogli ispoljiti svoj svesni i organizovani uticaj u različitim oblastima svoje delatnosti.